Kapitel 6

LYD OG BOGSTAVER

Indhold:

1 Lyde og bogstaver
2 Vores taleorganer
3 Konsonanter
4 Konsonanter i kombination
5 Vokaler
6 Flere tvetydigheder
7 Rim og rytme
8 Tryk og intonation
9 Lydenes udvikling
10 Opsamling

* * *

1 Lyde og bogstaver

Lydene er sprogets mindste enheder. De er ikke som ordene betydningsbærende, men de er betydningsadskillende. Dvs vi kan få et helt andet indhold i vores udtryk hvis vi ændrer en enkelt lyd. Fx *heks–seks, mus–hus, sind–send–sand–synd–sund, skidt–slidt.*

Storm-P:
Ping: Katten har fået kyllinger.
Peter: Det hedder ikke 'kyllinger', det hedder 'killinger'.
Ping: Nå, hvad hedder så dem vi fik hos slagteren i morges?
Peter: De hedder kyllinger.
Ping: Det er dem katten har fået.

Ud fra eksemplerne kan man nemt få det indtryk at lydene svarer til bogstaverne. Det gør de også til en vis grad, men der er mange undtagelser, ikke mindst på dansk og engelsk.

Fx er stumme bogstaver almindelige. Det gælder *h* foran *v* og *j*, som i *hvid, hvad* og *hjem, hjørne.* (I nogle jyske dialekter udtales *h* også i disse kombinationer.)

Og det gælder *d* i kombination med *t, l* eller *n*, fx i *vådt, vild* og *vand*. I *våd–vådt* (og *god–godt*) er det nemt at se hvor dette *d* kommer fra. Men i *vild* (og *andet, fuld, ind,* m.fl.) er det ikke oprindeligt men indført, formentlig fra tysk.

I *vild* og *vand* kunne man tro at *d* angav at de udtales med stød: /vil!/ /van!/. Men det er ikke gennemført – *vent* og *vendt* udtales oftest ens, med stød: /ven!t/. Stød har ikke noget klart tilsvarende bogstav.

Stødet kan nemmest høres hvis man kontrasterer *mand* og *vand* (med stød) med *man* og *vande* (uden stød – det rimer på *kan* og *Hanne*). For resten bruges stød ikke på samme måde i alle danske dialekter. Og i sydlige dialekter (på Sydfyn, de sydlige øer og i sønderjysk) findes det ikke.

Men *Hanne* da – det er vel lige ud ad landevejen. Både ja og nej. Forskellen mellem *Hanne* og *hane* er ikke at *Hanne* har et længere *n*, altså /han:e/, men at *hane* har et længere *a*, altså /ha:ne/. Det vænner vi os hurtigt til når vi lærer at skrive, for reglen er ret enkel:

- Efter en lang vokal (som a, e, i osv) i et tostavelsesord følger en enkelt konsonant (som *n, l, s* osv), fx *ha:ne, va:ne, hæ:le, vi:se.*
- Efter en kort vokal i et tostavelsesord følger to konsonanter, fx *Hanne, vande, Helle, hælde, visse, hvidte.*

Når vi har lært det, falder det os helt naturligt, selvom reglen har mange undtagelser, jf *vi:ste, læ:ste, tå:lte.* Men som danskere skal vi jo ikke lære hvordan bogstaverne udtales (udtalen kommer før stavningen), men hvordan lydene staves. Og *vi:ste* (osv) giver sig

selv, fordi begge konsonanter udtales klart.

For udlændinge er det langt vanskeligere, for reglen er ikke naturnødvendig. På fx finsk svarer et dobbelt-skrevet bogstav til en lang lyd:

tule /tule/ – 'kom her'
tuulle /tu:l:e/ – 'det blæser vel'

Vi hører måske bedst konsonant-længden i et udtryk som *Billig til salg* – her skal *l* i *billig* næppe være langt.

Men der er mange andre vanskeligheder på dansk.

Opgave 1: Hvordan vil du skrive følgende i lydskrift?
[Du kan bruge et kolon (:) til at angive længde – det er lettere at se end bogstav-fordobling. Hvordan du ellers skriver lydene er op til dig, det skal bare være konsekvent – samme tegn for samme lyd, og kun de lyde du faktisk udtaler].

sagde, lagde, havde, hade
sølle, søle, kulde, hule, mene, minde
sælge, celle
selvfølgelig, simpelthen, ærinde

Der findes et ofte anvendt udtryk der udtales omtrent således /prøliåøær/. Hvis man skulle finde på at stave det (hvilket nok ikke sker så tit), ser det således ud: *Prøv lige og hør her!*

Det er måske ikke så underligt at danske børn, i den ene 'PISA-undersøgelse' efter den anden, viser sig dårligere til at stave end de finske. Heldigvis bruger vi ikke længere gotiske bogstaver – de gik af brug i 1800-tallet.

* * *

2 Vores taleorganer

De lydforskelle der markerer en forskel mellem ord, varierer meget fra sprog til sprog.

Fx er engelsk *slot* ('skydelås, hul, plads', beslægtet med dansk *slutte*) og *slut* ('uordentlig kvinde', beslægtet med dansk *slatten*) meget forskellige ord, men danskere udtaler dem ofte ens, fordi vi har svært ved at høre forskel mellem det engelske *o* og *u* – begge lyder (for os) som dansk kort *å* som i *småt* eller (dansk) *slot*.

Omvendt er det for en englænder svært at høre forskel på dansk *lus* og *lys*, fordi den forskel ikke findes på engelsk (engelsk har ingen rundede fortungevokaler).

Derfor kan det være en fordel at kende noget til hvordan vi bruger vores taleorganer når vi udtaler lydene.

Taleorganerne er de samme som dem vi bruger når vi spiser eller ånder, dvs læberne, tænderne, tungen, ganen og næsen.

Det er ikke naturnødvendigt, selvom det er naturligt for de fleste af os. Man kan også udtrykke sig ved at bruge håndtegn og mimik – døves tegnsprog er et selvstændigt sprog. Derimod er bogstaver, morsetegn eller digitale elektroniske tal afledt af talt sprog.

Men den oprindelige – og stadig langt almindeligste – udtryksmåde er lydene, med bogstaverne på andenpladsen.

Basis for lydene er **udåndingsluften** (i sjældne tilfælde indåndingsluften). Udåndingsluften kommer op gennem luftrøret fra lungerne. Vi omdanner denne luft til talelyde ved at udsætte den for et forhindringsløb.

Den første forhindring er **stemmelæberne**. De sidder i strubehovedet (adamsæblet). Når vi samler dem, får vi luften til at svinge, og så bliver lyden stemt.

Man kan mærke forskellen mellem stemte og ustemte lyde ved at presse en finger ind øverst på sit strubehoved mens man siger et kraftigt /hhhhaaaahhhhaaaahhhh/. H-lyden er ustemt, og a-lyden er stemt, og a-lydens stemthed kan føles som en svag vibration på strubehovedet. Forskellen er i hvert fald tydeligt hørbar.

Den luft der kommer gennem strubehovedet, danner så forskellige lyde når den passerer tungen og læberne, ved at vi gør åbningen større eller mindre.

De vigtigste lydtyper er selvlyde (**vokaler**) og medlyde (**konsonanter**). Når vi skal nævne de lyde der svarer til de første bogstaver i alfabetet, kalder vi dem:

a–be–ce–de–e–æf–ge–hå–i

Her er der kun tre 'selvlyde': *a, e, i*; resten er 'medlyde': *be, ce, de, æf, ge, hå.*

'Medlydene' er dem vi har svært ved at sige 'alene', det er derfor vi skal have 'selvlyde' 'med' – som her fx *be, æf* og *hå*. Selvlydene (her *a, e, i*) kan klare sig 'selv'.

I nogle alfabeter har bogstaverne navne, som fx det græske (a=alfa, b=beta, g=gamma, d=delta, e=eta). Så er det ikke så ligetil at høre hvad der er selvlyde, og hvad der er medlyde.

* * *

3 Konsonanter

Den latinske betegnelse *kon-sonant* betyder faktisk bare 'med-lyd'. Konsonanter er kendetegnet ved en kraftig indsnævring i munden.

Lukkelyde har den kraftigste indsnævring, nemlig et totalt lukke. De almindeligste lukkelyde er følgende:

p	t	k
b	d	g

Når der er totalt lukke i munden, bliver der naturligvis ikke meget at høre. Derfor er disse lukkelyde først hørbare når vi 'lukker op' efter lukket.

På dansk er forskellen mellem den øverste og den nederste række lukkelyde at *p t k* udtales med et kraftigt pust i oplukningen, mens *b d g* udtales med et svagt pust. Man kan slukke et stearinlys med et *p*, men ikke med et *b*.

På andre sprog (fx fransk) udtales øverste række uden stemthed, mens nederste række udtales stemt. Det er vanskeligt for en dansker at høre og at gøre.

Forskellen mellem kolonnerne er at *p b* udtales med læbelukke, *t d* udtales med et lukke med tungespidsen mod gummeranden bag overtænderne, og *k g* udtales med bagtungen mod den bløde gane.

Nasaler (næselyde) dannes ved lukke de samme steder som de egentlige lukkelyde:

m	n	ŋ (*ng* som i *ting*)

Forskellen er at nasalerne udtales med åben næsehule – hvis man siger fx *m*, kommer luften ud gennem næsen, kun munden er lukket.

Det betyder at hvis man er forkølet, så næsen er tilstoppet, lyder nasalerne som egentlige lukkelyde, som fx i *Jeg kobber dår du rigger* ('jeg kommer når du ringer'). Prøv selv at sige det.

Nasaler er altid stemte – hvis man siger *m* uden stemthed, bliver det til en næsten uhørlig udånding.

Nogle sprog udtaler også visse vokaler med åben næsehule, fx fransk *on* ('man') og *en* ('i'), der ofte skrives õ, ã (på dansk forsøger man sig ofte med /ong, ang/, fordi vi ikke har noget tilsvarende).

Hæmmelyde har ikke noget lukke, men en indsnævring der 'hæmmer' den luft der presses igennem, så den hvæser eller hvisler.

På dansk er antallet af hæmmelyde ikke stort (den øverste række er de ustemte, den nederste de stemte):

f	s		
v		∂	g /γ/

∂ er den lyd vi har i gade /ga∂:/, og det hæmmede (bløde) g /γ/ er den lyd vi (måske) udtaler i *koge* /kåγ:/ (men den forsvinder ofte i moderne dansk). Det afsluttende –*e* udtales i nogle dialekter, men erstattes ofte (især på jysk) af en forlængelse af konsonanten.

På engelsk ser det lidt mere ordentligt ud:

f	s	θ	ʃ – tʃ
v	z	∂	3 – d3

Tegnforklaring (til både dansk og engelsk)
- θ er den lyd vi har i begyndelsen af *think*.
- ʃ er den lyd vi har i begyndelsen af *shin*.
- tʃ er den lyd vi har i slutningen af *such*.
- z er den lyd vi har i slutningen af *those*.
- ∂ er den lyd vi har i begyndelsen af *those*.
- 3 er den lyd vi har midt i *leisure*.
- d3 er den lyd vi har i slutningen af *bridge*.

- Den første kolonne udtales med underlæben mod overtænderne.
- De tre midterste udtales ved gummeranden (her er der trængsel på engelsk, og som danskere har vi svært ved at høre og udtale forskellen mellem s, θ og ʃ).
- Den femte kolonne (det bløde *g* /γ/ – kun på dansk) udtales ved bagtungen.

På andre sprog har man også en ustemt hæmmelyd ved bagtungen, fx på tysk (*ach*), og på russisk (*kholod* 'kulde' – vi gengiver den med *kh*, men på russisk har den lyd sit eget bogstav *x*).

Opgave 2: Hvordan er følgende tvetydigt, og hvori består udtaleforskellen?

Han talte ugerne mens hun var væk.

Herudover har vi nogle lyde med meget svagt hæmme, nemlig *h, j, l, r*. På fx jysk (og engelsk) findes desuden *w*. Prøv selv at mærke hvordan de udtales.

Især *r* er interessant, fordi det udtales på forskellige måder i de forskellige sprog. På fx dansk, tysk og fransk udtales det med bagtungen, på fx engelsk og russisk med tungespidsen.

* * *

4 Konsonanter i kombination

Der er stor forskel mellem sprogene i hvordan de kan kombinere konsonanter. På nordisk har vi fx *strand* – det ord blev tidligt lånt ind i finsk fra svensk, og det blev så til *ranta*, for finsk tåler ikke godt konsonant-ophobninger.

På dansk kan vi sige *kniv* og *gnave*, på engelsk udtales *knife* og *gnaw* med stumt *k* og *g*.

I det hele taget er vi gode til at kombinere konsonanter på dansk. Der er næppe mange danskere der har problemer med at udtale fx *angstskrig, loftstrappe* og *tekststreng,* der er umulige på fx finsk og kinesisk.

Ikke des mindre har vi også vores begrænsninger. På russisk hedder 'i Moskva' *v Moskve*, med et indledende *vm*. Og 'hvem' hedder *kto*. Det er noget som en dansker måske umiddelbart ville nægte var muligt, ligesom en finne ville nægte at nogen kunne udtale *angstskrig*.

Men vores taleorganer er meget mere fleksible end vi tror. Vi kunne sagtens sige *psykologi* og *psalme* (som på græsk), men vi nøjes med at udtale *sykologi* og *salme*, fordi vi ikke har kombinationen *ps* i vores eget sprog.

Det lille mirakel
Miraklet består i at vi så let kan få vores taleorganer til at udtale en hel række lyde i sammenhæng. Fx et lille ord som *skælm*:
/s/ Tungespidsen hæves mod gummeranden bag fortænderne, og luften presse ud med en hvislen. /k/ Så sænkes tungespidsen, og bagtungen hæves til lukke mod den bløde gane. /æ/ Lukket sprænges med en let luftstrøm, bagtungen sænkes, og fortungen holdes i en halvhøj position, samtidig med at stemmebåndene begynder at svinge. /l/ Så hæves tungespidsen mod gummeranden, samtidig med at tungens sider holdes sænkede. /m/ Til slut lukkes læberne, samtidig med at ganesejlet sænkes og åbner for luft ud gennem næsen.

Der er noget at holde rede på når man betænker at en normal talehastighed er ca 200 ord i minuttet.

Meget tyder på at vi (dvs vores underbevidsthed) forbereder lydene i klumper. Jf følgende fejludtale fra TV-avisen:

Han skal i audions ... Han skal i audiens på onsdag.

–ons var allerede klar, og kom så i vejen for *–ens*, fordi de ligner hinanden.

* * *

5 Vokaler

Betegnelsen vokal er afledt af latin *vox* ('stemme'), og vokaler er altid stemte. Betegnelsen selvlyd skyldes som nævnt at vokaler kan forekomme alene, som i ordene *ø* og *å*.

Selvom vi sagtens kan sige nogle gevaldige konsonant-kombinationer, har vi på dansk en tendens til at svække konsonanterne, så der næsten kun bliver vokaler tilbage. Tag fx sætningen:

Åge ejer årer af eg.

Prøv selv at sige den – den er ikke nem for en udlænding, nok værre end *rødgrød med fløde*. Måske netop derfor har vi mange forskellige vokaler (mange sprog har færre).

Det grundlæggende sæt af danske vokaler ser sådan ud:

Fortungevokaler		Bagtungevokaler		
urundede	rundede	urundet	rundede	
mile	*synes*		*ugle*	
mele	*synde* (ø1)		*Ole*	
mæle	*sønne* (ø2)		*åle*	(å1)
male (a1)			*olde*	(å2)
		Sam (a2)		

Vokalerne har ingen forhindringer i munden til at give rigtige forhindringer (lukke eller hæmme). Men de har forskellige åbningsgrader: den øverste række er dem der har den mindste åbning, den nederste række har den største åbning. (Det er derfor lægen beder os om at sige *ah* når hun vil se os i halsen.)

Desuden er det af betydning om vi hæver fortungen eller bagtungen.

Når vi er nødt til at skrive listen over vokalerne med hele ord, er det fordi vokal-bogstaverne har flere forskellige lydværdier. Fx

bogst.	lyde i ord
i	*sige* /i/, *sidde* /e/
e	*de* /i/, *set* /e/, *det* /e/, *let* /æ/, *den* /æ/
ø	*sød* /ø1/, *søn* /ø2/
a	*sag* /a1/, *sagt* /a2/
u	*kulde* /u/, *kul* /å1/
o	*sole* /o/, *solde* /å2/, *tog* /å1/, *tog* /o/
å	*mål* /å1/, *målløs* /å2/

Hertil kommer så længde og stød, der giver yderligere forskelle i

udtalen, fx

mile /mi:le/, *milde* /mile/, *mil* /mi!l/, *mild* /mil!/
kom /kåm/ (å2), *kom* /kåm!/ (å2)

Opgave 3: Hvad er forskellen mellem /kåm/, /kåm!/?
Hvordan er følgende tvetydige:

Han har lidt for meget.
Så kom der en helt for sig selv.
Han fik fjernet sin milt og lever.
Den store hund nærmede sig, så fulgte den anden.
Sukkeravlernes motto: Bevar roen. (Politiken, ATS)
Der er blevet lyst i kirken. (Den er tretydig...)
Ingen tog over Storebæltsbroen.

Hvad er udtaleforskellen?

Opgave 4: Hvilke vokal-lyde har vi følgende:

god, små, flot, småt, godt
kunne, kunde, bonde, bunde
mine, minde, mene, sinde, sende

Endelig har vi masser af diftonger (også kaldet tvelyd, for de består af to vokaler). Fx *jævnlig* /jæunli/, *søvnig* /søuni/, *dejlig* /daili/, *navnlig* /naunli/, *tøj* /tåy/ (udtalen er angivet med tilnærmet bogstavskrift).

* * *

6 Flere tvetydigheder

Ord der staves ens men udtales forskelligt (som i opgave 3), kaldes **homografer** (af græsk 'samme skrift'). Heldigvis forekommer de fleste af dem ikke i samme sætningssammenhæng. Det vil fx være vanskeligt at danne tvetydige sætninger med *sig, føl, men* m.fl.

Ord der staves forskelligt men udtales ens, kaldes **homofoner** (af græsk 'samme lyd'), fx *held–hæld, hal–halv, kald–kalv, vendt–vent, seks–sex, die–dige* og mange flere.

Ord der både staves og udtales ens, kaldes **homonymer** (af græsk 'samme navn'), fx *pille, bog, le, måtte, sand, sund,* osv.

Man kunne tro at det var vanskeligt at tale ordentligt sammen med så mange 'homoer', men der er som sagt i reglen forskel på hvordan de forekommer. (*Homo,* af græsk 'samme', er det samme som vi har i *homoseksuel;* på latin betyder *homo* 'menneske').

Opgave 4: Prøv selv om du kan danne tvetydige sætninger med nogle af de nævnte homofoner eller homonymer, således som det er gjort med homograferne i opgave 3.

Jf også kapitel 5 om ordenes indhold.

* * *

7 Rim og rytme

Hvis man rimer på homografer, har vi det man kalder **øjenrim**, fx

Vi elsker ham fuldt og helt
Han er en rigtig helt.

Det findes oftere med en homografisk lignende, men ikke identisk, stavning, fx

Man vinder første runde
hvis man spiser alt det sunde.
Større glæde giver det dog
hvis man kører med et tog.

Bedre rim får vi med homofoniske ord, uanset stavningen, fx

Vande kan Hanne
bedst med en kande.

Vi er vant til at tænke på rim som noget der hører til i poesi (eller lejlighedssange, med større eller mindre held). Men måske møder vi det nok så ofte i dagligdagens mange opfordringer til forbrug:

Øl fra Fakse – til de vakse
Ud og se – med DSB
Dandy – kvikker bestandig

Eller politik:

Holger og konen – si'r nej til unionen (ved EU-afstemningen 1992)
Holger og madammen – si'r både ja og amen (– og 1993)

Ved siden af disse 'enderim' kan også bogstavrim (**allitteration**) give en god effekt, dvs ord der 'rimer' på første lyd/bogstav:

Kom en tiger i tanken (Esso i 70erne)
Give gaver – gå til guldsmed

Desuden kan vi ret let håndtere konsonant-ombytning (det er det vi kalder at 'bakke snagvendt'), som regel for sjov:

Mindeparken – pindemarken
Lærebog – bærelåg
Skolebøger – boleskøger

Endelig kan rytme spille en rolle, i slogans (som de fleste af de ovenfor nævnte) så vel som i ordsprog og poesi:

Der er et yndigt land	*da dum da dum da dum*
Det haver så nyligen regnet	*da dum da da dum da da dum da*

(Se mere om 'sproglig koncentration' i Dansk Sprog – en grundbog af Henrik Galbjerg Jacobsen og Peder Skyum-Nielsen, Schønberg 1996.)

* * *

8 Tryk og intonation

På dansk bruges intonation (melodi) og tryk mest til at fremhæve, fx

Jeg fik kun et spark.
Jeg fik kun ét spark.

Den første sætning har en jævnt faldende tone, med tryk på *fik, kun* og *spark*. Den anden sætning har stærktryk på *ét*, mens *spark* udtales lavt og tryksvagt.

Og betydningen er ganske forskellig. I den første sætning kunne subjektet måske godt have tænkt sig noget andet end et spark, i den anden sætning glæder han sig nærmest over kun at have fået ét spark.

Desuden kan der være forskel i enkelt-ord, som *korset* eller *bilist–billigst*.

Intonation høres nemmest hvis man lytter til forskellen mellem dialekter eller sprog.

De fleste sprog (fx norsk, svensk, engelsk og fransk) bruger en mere varieret intonation end dansk, og for en dansker kan det lyde overdrevet – mens dansk for en udlænding kan forekomme tonløst eller uinteresseret.

Bredt københavnsk og bredt jysk har forskellig intonation. På jysk udtales de trykstærke stavelser med højere tone end de tryksvage:

ik ha kaf
Ska vi ke en kop fe?

På københavnsk er det omvendt:

Ska vi ke en kop fe?
ik ha kaf

* * *

9 Lydenes udvikling

Selvom vi udmærket kan udtale ord som luftstrøm og tekststreng, har vi alligevel i tidens løb vist en tendens til at stryge eller udjævne konsonanter.

Det viser sig især ved en sammenligning med svensk, som er den nærmeste slægtning til dansk. Et par eksempler:

Søge hedder på svensk *söka*. På dansk har vi svækket *-ka* til *-ge* (med blødt g /γ/), og i moderne dansk udtales det ofte /sø:/. Sammenlign også *ryge, kage*, der på svensk har et klart *-ka*.

Pibe hedder på svensk *pipa*. På dansk har vi svækket *-pa* til *-be*, og *b* er dernæst oftest blevet til *v* – man skal i hvert fald ikke være *pivet* (/pi:ut). Den udvikling fortsætter formentlig.

Se også kapitel 3 om sprogets udvikling.

* * *

10 Opsamling

Selvom bogstaverne i princippet repræsenterer lydene, er der mange tilfælde på dansk hvor det er svært at se parallellen, fx ved de stumme bogstaver (fx *hvid* og *vende*).

Vores **taleorganer** er strubehovedet, tungen, ganen, tænderne, læberne og næsehulen. De former den luftstrøm der kommer fra lungerne, således at lydene bliver forskellige.

Konsonanterne (medlydene) udtales med forskellige forhindringer i munden. **Vokalerne** (selvlydene) udtales uden hørlig forhindring, men med forskellig tungehøjde.

Vi er gode til at udtale konsonanter i kombination (som i *angstskrig*). Alligevel har vi en tendens til at reducere konsonanter (som *söka* > *søge*). Og vi har mange **tvetydigheder** i udtale eller stavning (som *hal–halv*).

Rim og rytme bruges ofte og virker slående, både i poesi og i slogans.

Trykforskelle kan give store betydningsforskelle. **Intonation** (tale-melodi) varierer en del, tydeligst hørbart ved sammenligning mellem forskellige dialekter eller forskellige sprog.

En lille opsang til slut:

Pinlige journalister
Af Claus Jacobsen, tidl. studieværт, TV-avisen
NU BLIVER jeg garanteret uvenner med en række kolleger, men det er formålet værd. Hvordan kan det lade sig gøre, at ingen af jer formåede at imødekomme Mary Donaldsens anmodning om at stille spørgsmål til hende – langsomt og tydeligt – på pressemødet ved forlovelsen med kronprins Frederik? Ingen syntes at have forstået hendes bøn.

Alle, uden undtagelse, i det TV-transmitterede pressemøde, talte, som de plejer at gøre til enhver anden dansker, som interviewes – hektiske og hurtige i deres sprogbrug, hvor endelserne i et ord forsvinder og næste ord næsten falder over det foregående.

Ingen havde en fornemmelse for artikulation og opbygning af sætninger i spørgsmålene til vor engelsk-talende, kommende danske kronprinsesse. Hun bad endda så mindeligt.

Man kan blive så flov. [Læserbrev, JP 10/10 03]